

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційну роботу Крошки Наталії Петрівни
«Психологічні умови розвитку професійної відповідальності майбутніх
фахівців ракетно-космічної галузі»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Актуальність дисертаційного дослідження Крошки Наталії Петрівни зумовлена як сучасними запитами практики, так і логікою розвитку психологічної науки, і є однією з нечисленних у психології спроб всебічно дослідити проблему розвитку професійної відповідальності майбутніх фахівців.

Варто визнати, що у психолого-педагогічній літературі не бракувало спроб визначити роль і місце професійної відповідальності у діяльності фахівців різних галузей. Однак, і це переконливо доводиться у роботі, залишалися недостатньо вивченими психологічні умови, які обумовлюють розвиток професійної відповідальності, особливості динаміки розвитку та специфіка проявів професійної відповідальності фахівців технічних спеціальностей, зокрема майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі.

Запропонований дисертанткою новий ракурс бачення наукової проблеми у розв'язанні теоретичних й практичних задач, які поставлені сьогоденням перед психологією, передусім педагогічною, відкриває нові можливості, і може вважатися таким, що відповідає сучасним теоретичним й практичним запитам науки і психолого-педагогічної практики.

Обґрунтованість наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації, забезпечуються правильно обраною дослідницькою позицією дисертантки; глибоким аналізом літературних джерел; репрезентативністю дослідницької вибірки, яка є достатньою за обсягом; застосуванням адекватних меті та завданням психодіагностичних методик; коректною математико-статистичною обробкою отриманих емпіричних даних.

Дисертаційна робота Н.П. Крошки складається зі вступу, 3 розділів,

висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний текст дисертації викладено на 187 сторінках. Робота ілюстрована 11 таблицями та 20 рисунками; список літератури включає 295 джерел.

У першому розділі роботи подано результати аналізу теоретико-методологічних досліджень проблеми відповідальності, професійної відповідальності та професійної відповідальності фахівців ракетно-космічної галузі. Дисертанткою висвітлено сучасні підходи до її визначення і сутності. На основі поєднання структурного та функціонального підходів сформульовано термін «професійна відповідальність майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі», визначено психологічні характеристики діяльності фахівців ракетно-космічної галузі.

Позитивної оцінки заслуговує обґрунтування психологічних умов розвитку професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі.

Підсумовуючи змістовну характеристику теоретичного розділу, маємо достатньо підстав вважати результати здійсненого дисертанткою аналізу як такі, що цілком виправдовують обґрунтованість загальної концепції роботи, а також адекватність розроблених діагностичних і формувальних засобів дослідження.

Емпіричне дослідження розвитку професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі, у якому подано концептуально-методичні основи дослідження, визначено критерії, показники та рівні розвитку професійної відповідальності респондентів, здійснено кількісний та якісний аналіз результатів констатувального експерименту, реалізовано у другому розділі дисертації.

Результати констатувального експерименту подані у роботі з належною доказовістю і послідовністю, вони дозволили встановити, що розвиток професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі характеризується низьким, базовим, виконавчим та ініціативно-відповідальним рівнями. За результатами дослідження в студентів переважає базовий та

виконавчий рівні розвитку професійної відповідальності, а показники в межах ініціативно-відповідального – оптимального рівня – зафіксовано в недостатній кількості. Результати констатувального експерименту засвідчили недостатній рівень розвитку професійної відповідальності та необхідність розробки та впровадження практичних заходів цілеспрямованого розвитку професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі.

До непересічних результатів роботи можна віднести ґрунтовний підбір методик діагностики показників розвитку компонентів професійної відповідальності, а також використання методів математичної статистики, які дозволили дисертантці підтвердити отримані результати.

Одержані дані зумовили пошук шляхів та засобів психолого-педагогічної програми розвитку професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі, що знайшло належне відображення у формуальному експерименті.

Серцевиною проведеного дослідження є третій розділ дисертації, у якому обґрунтовано й подано експериментальну модель, зміст і результати ефективності програми з розвитку професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі. Психолого-педагогічна програма містить три модулі, зміст яких забезпечує здійснення систематичного і цілеспрямованого впливу на розвиток професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі за рахунок створення та реалізації спеціальних психологічних умов у процесі навчальної діяльності.

Процес реалізації програми розвитку професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі описано коректно і технологізовано. Дисертанткою ґрунтовно викладені якісні та кількісні результати формувальних впливів, а також відмінності між експериментальною та контрольною вибірками досліджуваних, що свідчить про належний рівень психологічної та методичної культури дослідження.

Висновки логічно узагальнюють отримані результати експериментального дослідження професійної відповідальності майбутніх

фахівців і відзначаються психологічною коректністю.

Розв'язуючи завдання дослідження, дисертантка послідовно дотримується принципу наукової об'єктивності. Найбільш вагомими результатами дослідження систематизовано та представлено у вигляді графіків, таблиць, рисунків. Прозорість опису діагностичних процедур та способів математичної обробки даних робить їх цінними для розуміння результатів дослідження.

Наукова новизна роботи не викликає сумнівів і полягає у тому, що дисертантом уперше визначено сутність поняття «професійна відповідальність майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі» як професійно важливої якості майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі, що включає когнітивний, мотиваційно-афективний та діяльнісно-поведінковий компоненти, які диктуються характеристиками предмета й цілей професійної діяльності фахівця ракетно-космічної галузі; обґрунтовано психологічні умови розвитку професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі (усвідомлення відповідальності як професійно значущої якості фахівця ракетно-космічної галузі; розвиненість мотивів соціально-відповідальної поведінки; вияви вольових якостей особистості; інтернальність суб'єктивного контролю в професійній діяльності; вияви совісності; усвідомлення саморегуляції поведінки у професійній діяльності); обґрунтовано критерії (засвоєння сутності професійної відповідальності; суб'єктивація мотивів та цінностей професійно відповідальної поведінки; осмисленість професійної діяльності) та показники (усвідомлення відповідальності як професійно значущої якості; високий рівень розвитку соціальної відповідальності; розвиненість вольових якостей особистості; вияви інтернальності локус контролю; вияви почуття совісності; сформованість індивідуальної системи усвідомленої саморегуляції поведінки) розвитку професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі; досліджено розвиток структурних компонентів професійної відповідальності, рівні її розвитку (низький, базовий, виконавчий, ініціативно-відповідальний) та динаміку впродовж фахової підготовки в закладі освіти; розроблено модель і психолого-

педагогічну програму розвитку професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі шляхом актуалізації визначених психологічних умов.

Вважаю, що отримані у роботі результати суттєво розширюють й поглиблюють існуючі у психології уявлення про структуру та зміст професійної відповідальності, процес становлення та розвитку професійної відповідальності майбутніх фахівців у процесі фахової підготовки.

Безперечну практичну цінність становить дібраний дисертанткою комплект діагностичних методик, спрямованих на дослідження складових професійної відповідальності та загальної динаміки її розвитку, а також створена та апробована психолого-педагогічна програма розвитку професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі.

Надійність та вірогідність отриманих у роботі результатів забезпечена як належною обґрунтованістю теоретичних положень, так і комплексом методичних прийомів діагностики і аналізу отриманих результатів.

В цілому рецензоване дослідження є логічним за своєю структурою і завершеним за своїм змістом. Дослідження проведено на високому теоретичному і експериментальному рівнях, всі поставлені в ньому завдання віднайшли своє відображення і розв'язання, гіпотеза дослідження підтверджена, що дало можливість отримати важливі дані.

Представлений у дисертації матеріал, його психологічний аналіз та інтерпретація, вичерпні висновки не викликають заперечень. Однак можна висловити деякі зауваження та побажання:

1. Погоджуючись із соціальною значущістю дослідження та позицією автора у тому, що профіль підготовки впливає на змістове наповнення професійної відповідальності, вважаємо, що специфіка цього змісту у фахівців ракетно-космічної галузі найкращим чином може бути виявлена в компаративному підході, за умов порівняння змісту професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі зі змістом професійної відповідальності майбутніх фахівців інших технічних

спеціальностей.

2. Попри чіткий виклад матеріалу, в I розділі дисертації авторка вибудовує теоретичний аналіз відповідальності переважно через узагальнення відомих психологічних парадигм (зокрема, гештальттерапії, когнітивному напрямку, екзистенціальної психології), проте не завжди надає критичного їх переосмислення для обґрунтування саме психологічних умов розвитку професійної відповідальності майбутніх фахівців.

3. У другому розділі розміщені таблиці 2.4. – 2.6, в яких подано розподіл рівнів розвитку професійної відповідальності в студентів I – IV курсів за визначеними критеріями. На нашу думку, вказані таблиці було б доречніше перенести в додатки, залишивши в тексті роботи лише їх аналіз або узагальнені результати.

4. У третьому розділі доцільно було б подати зміст блоків психолого-педагогічної програми розвитку професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі у вигляді таблиці, яка б полегшила сприймання текстового матеріалу.

5. Враховуючи значущість психолого-педагогічної програми розвитку професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі, запропонованій у дисертації, рекомендуємо автору опублікувати його у повному обсязі як навчально-методичне видання.

Втім указані зауваження не знижують якості дисертаційного дослідження, яке можна розцінювати як завершену наукову працю з можливістю практичного застосування її результатів. Логічність, обґрунтованість і послідовність висвітлення результатів свідчать про досягнення поставленої мети й успішне розв'язання поставлених завдань.

Результати дисертації висвітлено у 20 публікаціях, 3 з яких надруковано у фахових виданнях України, 4 – у зарубіжних періодичних виданнях та збірниках включених до міжнародних наукометричних баз. В цих роботах повною мірою викладено основний зміст дисертації.

Зміст положень автореферату є ідентичним основним положенням

дисертації, і його оформлення відповідає вимогам МОН України.

На підставі зазначеного можна стверджувати, що дисертаційна робота Н.П. Крошки є своєчасним, завершеним самостійним дослідженням актуальної психологічної проблеми, результати якого становлять теоретичний інтерес, мають практичне значення і впроваджені у психолого-педагогічну практику.

Вважаю, що дисертаційна робота «Психологічні умови розвитку професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі» повністю відповідає вимогам МОН України, а її автор Крошка Наталія Петрівна заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
перший проректор, завідувач кафедри
вікової та педагогічної психології

Рівненського державного
гуманітарного університету

Р.В. Павелків

